

سعید فرج پوری آهنگساز و نوازنده کمانچه در گفت‌وگو با «ایران»

نگاه هنرمندمتأثر از جامعه است

انداسیجانی
آخبرنگار

از شیوع کرونا حدوداً دو سالی می‌گذرد، ماه‌ها، هفته‌ها و ساعت‌هایی که هر کدام روزهای سختی برای مردم و از جمله هنرمندان بود و البته بازار نیمه تعطیل موسیقی هم از این اتفاقات تلخ مستثنی نبوده اما در همین آشفته بازار دنیای موسیقی عده‌ای از هنرمندان فعالیت‌های خود را کنار نگذاشتند و با تولید آلبوم ارزشمند یا انتشار تک آهنگ خود به تنهایی حامی هنر موسیقی شدند از جمله سعید فرج پوری که سال نسبتاً پرکاری داشته و قرار است آلبوم جدید خود را در همکاری با همایون شجریان منتشر

کند. فرج پوری از استادان شناخته شده موسیقی ایران و نوازنده پیشگسوت ساز کمانچه است، هنرمندی دانش آموخته در محضر استاد حسن کامکار. او از همان دوران خردسالی دلبسته موسیقی شد و سال‌ها بعد (سال ۱۳۵۹) به گروه شیدا و عارف پیوست و زیر نظر استادان محمدرضا لطفی و حسین علیزاده به کار گروهی و تکمیل ردیف‌های موسیقی ایرانی پرداخت و بعدها در همان کانون چاووش مشغول فعالیت شد و البته در مرکز حفظ و اشاعه موسیقی ایران هم به تدریس پرداخت. استاد سعید فرج پوری طی سال‌ها فعالیت در عرصه موسیقی در کنار بزرگانی همچون محمد رضا شجریان و شهرام

■ «یک نفس آرزوی تو» از آثار تازه شمداد همکاری با آقای همایون شجریان است. ابتدا در خصوص ایده شکل‌گیری این کار توضیح دهید؟ آیا خواننده کار از ابتدا همایون شجریان معرفی شده بودند یا تغییراتی در این کار ایجاد شده؟

این آلبوم سومین کار من با همایون شجریان محسوب می‌شود، کار اولم «خورشید آرزو»، دیگری «بی‌من مرو» و آلبوم جدیدم که هنوز نامی برای آن انتخاب نکرده‌ایم در دستگاه‌های مختلف ساخته شده است. یکی از قطعات در دستگاه نوا است براساس شعری از سعیدی، دو قطعه دیگر در آواز موسیقی سنتی هیچ‌گونه حمایتی ندارند و در حال حاضر به دلیل شیوع کرونا عدم برگزاری کنسرت‌ها و همچنین شرایط اجتماعی خاص در ایران، برای ارائه آثارشان راه دیگری ندارند بنابراین بهره‌گیری از فضای مجازی می‌تواند یکی از راه‌های ارائه آثار هنری باشد.

■ در واقع شاید بهتر است بگوییم نگاه هنرمندان گذشته هم نسبت به بازار موسیقی و تولید و آثار اصیل موسیقی تغییر کرده و با انتخاب مسیری دیگر با نگاه و سلیقه جامعه خود رانزدیک کرده‌اند؟

نگاه هنرمندان متأثر از جامعه است. هنرمند به‌عنوان بخشی از جامعه تحت تأثیر شرایط اجتماعی‌ای است که در آن زندگی می‌کند و قطعاً شرایط اجتماعی هم در تولید آثار هنری تأثیرگذار خواهد بود. بنابراین اگر هنرمندان امروز نگاهشان نسبت به گذشته متفاوت شده بسیار طبیعی است و هنرمندان ناگزیر از شرایط اجتماعی گاه مجبور هستند در فضای مجازی شرکت داشته باشند یا اینکه برای ارائه آثارشان مجبور باشند حتی از روش‌هایی استفاده کنند که علاقه شخصی خودشان هم محسوب نمی‌شود.

■ برگردیم به فعالیت‌های شمداد در عرصه موسیقی؛ از ورود خود به دنیای موسیقی بگویید. نقش خانواده در این رابطه؟ چطور شد که در حضور استاد حسن کامکار راه پیدا کردید و چه اتفاقی سبب شد در گروه چاووش فعالیت داشته باشید؟

■ قطعه «یک نفس آرزوی تو» به صورت تک آهنگ منتشر شده، آیا یک مجموعه با آلبوم با همین خواننده جمع‌آوری و به انتشار خواهد رسید؟

ترجیح من این است کار به‌صورت آلبوم منتشر شود، اما با توجه به شرایط اقتصادی حال حاضر و عوامل دیگر هنوز تصمیم مشخصی برای نوع انتشار کار گرفته نشده که آیا می‌توانیم کار را به‌صورت آلبوم ارائه کنیم یا باید همچنان با همین سیستم تک آهنگ منتشر شود.

■ آلبوم دیگری با عنوان «خانه تنهایی» با صدای سالار قبلی آماده انتشار است و همکاری دیگر شما بعد از آلبوم‌های «میخانه خاموش»، «دریای بی‌پایان» و «افسانه روزگار»، در این باره هم کمی توضیح دهید؟

آلبوم «خانه‌تنهایی» مربوط به ۵ سال پیش است که متأسفانه باید همان دوران به بازار موسیقی ارائه می‌شد اما به‌تازگی منتشر شده است. اشعار این آلبوم از مولانا، محمدعلی بهمنی و شهریار است و مجموعه‌ای است با گروه موسیقی متشکل از دوستان هنرمندی که در تهران گرد هم آمدیم و این کار جمع‌آوری شد و البته کنسرت آن در برج میلاد اجرا شد اما همان‌طور که اشاره کردم کار به‌تازگی به دست مخاطبان رسیده است.

■ یکی از اتفاقات این چند سال اخیر بخصوص طی دو سال شیوع کرونا و نیمه تعطیل بودن بازار موسیقی، رواج و انتشار تک آهنگ است، از دیدگاه شما این اتفاق چه عرصه‌ای به بازار موسیقی خواهدزد؟

بله. گمان می‌کنم انتشار تک آهنگ می‌تواند آسیب جدی برای موسیقی ما باشد و دلیلش این است که موسیقی ایرانی بخش‌هایی متفاوتی دارد در واقع یک نقطه شروع یا متن اصلی که خود شامل اجزایی است و همچنین یک نقطه پایان و در این مسیر ممکن است برای هر سازی سلو داشته باشیم یا در موسیقی کلامی بخش‌های متعدد آوازی داریم و کار ما به‌گونه‌ای نیست که با انتشار یک ترانه یا تصنیف بتوانیم در ارائه اثر موفق باشیم. بنابراین وقتی که ما تنها بخشی از اثر را منتشر می‌کنیم به اساس ویپوستگی کار لطمه وارد کرده‌ایم.

■ باین تفاسیر آیا بازار موسیقی بستر تولید و

از دیدگاه شما علت تأثیرگذاری این مراکز در امر آموزش چه بوده؟ استادان خوب با هنرجویان علاقه‌مند؟

به‌نظر من هر دوی موردی که اشاره کردید در کیفیت آثار ایجاد شده و تربیت شاگردان مؤثر بودند. در حقیقت ما در آن دوره شاهد حضور هنرجویان علاقه‌مند و با انگیزه و همچنین استادان بزرگ، خلاق و مسئول هستیم و همین موارد باعث شد که در آن دوره آثار بسیار زیبایی آفریده شوند.

■ در زمینه آموزش ساز کمانچه طی این سال‌ها چه پیشرفت‌هایی حاصل شده است؟

در مورد آموزش ساز کمانچه باید بگویم در نیم‌قرن گذشته بر تعداد نوازندگان این ساز بسیار افزوده شده و هنرجویان و علاقه‌مندان بیشتری به این ساز روی آورده‌اند چرا که این ساز تا حدودی برای مردم شناخته شده است و بر همین اساس به تپج آن تعداد کتاب‌های آموزشی هم افزایش یافته و در سطح آموزش پیشرفت‌های چشمگیری حاصل شده و در مجموع می‌توان گفت که این ساز به‌صورت جدی متحول شده است. چنانکه در گذشته هیچ کتاب آموزشی برای این ساز وجود نداشت و ما از کتاب‌های آموزش ویولن استفاده می‌کردیم اما امروزه استادان بسیاری برای این ساز نتم تهیه کرده‌اند. کتاب نوشته‌اند و اکنون این آثار در اختیار هنرجویان علاقه‌مند قرار دارد.

■ آیا با گذشت بیش از چهار دهه، نیاز است تغییر و تحولی در این ساز یا ساختار آموزشی آن صورت بگیرد؟

همان‌طور که در سؤال قبل اشاره کردم ساز کمانچه در ۵۰ سال گذشته دچار تحول شده و به لحاظ آموزش پیشرفت‌های زیادی داشته و در حال حاضر هنرجویان و استادان بسیاری به این ساز تسلط دارند و فرایند تکامل تدریجی است که در این ساز نمود دارد.

■ نکته دیگر در خصوص فعالیت‌های شما، حضور در گروه‌های مهم موسیقی همچون

دستان، دوستی، چاووش و... است، گروه‌هایی که هر کدام با حضور استادان تراز اول موسیقی به‌روی صحنه رفته‌است. این گروه‌ها به تأثیری در حفظ و معرفی موسیقی ایرانی داشته‌اند؟

کانون فرهنگی و هنری چاووش از دو گروه موسیقی «عارف» و «شیدا» تشکیل شده بود و من در هر دو این گروه‌ها فعالیت داشته‌ام. سپس در گروه «آوا» با استاد شجریان، گروه «پاپورا» و گروه «دستان» و... همه این استادان در گروه‌های مختلف سعی‌شان بر ارائه فرهنگ و هنر و پاسداری از هنر موسیقی بوده است و اگر امروز توفیقی در موسیقی باشد حاصل زحمت استادان ما در این فراز است.

■ پایان استادان مانند گذشته این احساس مسئولیت در قبال موسیقی را حفظ کرده‌اند و حاضر به فعالیت و اجراهای گذشته هستند؟

به‌عقیده من با وجود همه بی‌توجهی‌ها و کم‌لطفی‌ها، استادان موسیقی با کمال میل حاضر به جمع‌آوری و اجرای آثار کلاسیک بوده و هستند. هنروع از موسیقی مخاطب خود را دارد و همه کسانی که حرفه موسیقی را انتخاب کرده‌اند با شنونده‌هایشان ارتباط برقرار می‌کنند و شنونده خوب در نوازنده انگیزه ایجاد می‌کند. اما متأسفانه هرگز بستر مناسبی برای حفظ این آثار فراهم نبوده است. در سایر جوامع یکی از روش‌های حفظ میراث فرهنگی حمایت از هنرمندان رشته‌های مختلف هنری است. هنرمندان رشته موسیقی فرنانگی حمایت‌های لازم از جانب متولیان فرهنگی کشور هستند. در چنین شرایطی نسل جوان چگونه می‌تواند

از استادان و بزرگان موسیقی سنتی شناخت داشته باشد؟ از چه راهی با آثار کلاسیک و سنتی موسیقی می‌تواند ارتباط برقرار کند؟

■ آیا دغدغه و نگرانی‌هایی که استادان قدیم در این گروه‌ها داشتند در گروه‌های موسیقی امروزی هم به چشم می‌خورد؟ هم نوازندگان و هم خوانندگان.

اگر منظور از دغدغه حفظ اصالت موسیقی است از دیدگاه من علاوه بر اینکه امروزه این دغدغه‌ها کمتر شده بلکه بیشتر به‌فکر جذب مخاطب هستند و سآله کمیت محور بیشتر هنرها قرار گرفته و شاید به کیفیت کمتر توجه می‌شود و تمامی این عوامل مربوط به شرایط کنونی جامعه و پیشی گرفتن کمیت بر کیفیت است.

■ از دیدگاه شما دلیل منسجم بودن و پایدنی گروه‌های قدیم موسیقی ایران چه بوده؟

به‌نظر من ارتباط قوی با مخاطب، نظام‌مند بودن موسیقی در جامعه، اجراهای مختلف و همیشگی در رادیو، تلویزیون و

چندانی از موسیقی نداشته و بر این اساس باید بگویم رابطه بین مخاطب و هنرمند موسیقی و مجری موسیقی قطع است و نمی‌توان هیچ‌گونه فرهنگ‌سازی در این زمینه انجام داد.

■ برگردیم به فعالیت شمداد در عرصه آهنگسازی، در این حرفه از چه ایده‌هایی بهره گرفته‌اید؟

ایده‌ها و انگیزه‌هایی که منجر به آهنگسازی‌ام می‌شوند کاملاً شخصی و درونی هستند، گاهی دیدن یک تصویر یا شنیدن یک شعر و کلام می‌تواند منجر به ساخت ملودی باشد، گاهی حالات مختلف روحی و عاطفی منجر به ایجاد ملودی در ذهن می‌شود. به‌رحال این یک تجربه شخصی و درونی است.

■ شما از جمله هنرمندانی هستید که در کنار اجرای موسیقی فارسی، با موسیقی اقوام ایران نیز آشنا هستید و بی‌تردید این نگاه بی‌ارتباط با

زدگاه شما نبوده، در ساخت موسیقی چقدر

اصولاً در هنر و کار هنری تاریخ مصرف تعریفی ندارد و هر نوع موسیقی در زمان خودش ارزش و پتانسیل خاص خود را داشته و در فرهنگ ما تأثیرگذار بوده است. معتقدم اگر هر موزیسینی بخواد کار اصیل و با هویت تولید کند می‌بایست تاریخ موسیقی گذشته خود را بداند و نسبت به آن آگاه باشد و با بهره گرفتن از آنها حرف دل خود را با زمان امروز بیان کند

به این موضوع توجه دارید و برای حفظ این موسیقی اصیل و کهن از نغمه‌های موسیقی اقوام بهره می‌برید؟

به‌طور قطع موسیقی که در آثار من وجود دارد متأثر از مکانی است که در آن متولد شده و رشد کرده‌ام. همان‌طور که می‌دانید من متولد شهر سنج در استان کردستان هستم. میهن ما دارای طیفی از اقوام مختلف با فرهنگ‌های گوناگون و رنگارنگ است، هر قومی فرهنگ موسیقایی خودش را دارد و قطعاً ما تحت تأثیر این فرهنگ‌ها و نغمات زیبای آنها قرار می‌گیریم. موسیقی اقوام بخشی از فرهنگ موسیقی ایران است. من به موسیقی نواحی علاقه دارم و از آن بهره‌برده‌ام،

به این موضوع توجه دارید و برای حفظ این موسیقی اصیل و کهن از نغمه‌های موسیقی اقوام بهره می‌برید؟

به‌طور قطع موسیقی که در آثار من وجود دارد متأثر از مکانی است که در آن متولد شده و رشد کرده‌ام. همان‌طور که می‌دانید من متولد شهر سنج در استان کردستان هستم. میهن ما دارای طیفی از اقوام مختلف با فرهنگ‌های گوناگون و رنگارنگ است، هر قومی فرهنگ موسیقایی خودش را دارد و قطعاً ما تحت تأثیر این فرهنگ‌ها و نغمات زیبای آنها قرار می‌گیریم. موسیقی اقوام بخشی از فرهنگ موسیقی ایران است. من به موسیقی نواحی علاقه دارم و از آن بهره‌برده‌ام،

به‌عنوان مثال در آخرین اثری که اخیراً برای موسیقی‌سازی ساختمان مشخصاً از موسیقی خراسان تأثیر گرفته‌ام.

■ چرا برخی از آهنگسازان ما به این موضوع توجه کمتری دارند؟ حتی ارکسترهای مام به این موضوع نمی‌پردازند؟

اینکه بعضی هنرمندان کمتر به موسیقی نواحی می‌پردازند احتمالاً به سلیقه شخصی آنها برمی‌گردد. نقش موسیقی نواحی و تأثیر آن در ساخت ملودی یک انتخاب شخصی است.

■ در کار آهنگسازی انتخاب خواننده چقدر برای شما دارا ولویت است؟ در واقع خواننده محوری مدنظر شما بوده؟

پاسخ این سؤال کاملاً به نوع آهنگسازی بستگی دارد، قطعاً خواننده در اثر سازی نقشی ندارد و برعکس در آثار کلامی از آنجا که کلام مستقیماً با شنونده ارتباط دارد، خواننده نقش محوری در اثر پیدا می‌کند.

■ از جمله کارهای شما همکاری با استاد محمدرضا شجریان در آلبوم «غوغای عشق بازان» و کنسرت است. در خصوص شیوه‌ای که ایشان در موسیقی آوازی داشتند؟ نوآوری که در این موسیقی ایجاد کردند، توضیح بدهید؟

آقای شجریان از آثار قدما بهره‌ها برده‌اند، این هنرمند بزرگ با پشتکار و سعی فراوان از همه گذشتگان خویش آموختند و به جرأت می‌توان گفت که ایشان مجموعه‌ای از دانش آوازی معاصر بودند، اما دانش او تنها به این محفوظات و آموخته‌هایشان محدود نمی‌شود، استاد شجریان در ساخت ملودی و طراحی آواز بسیار مهارت داشتند، خلاقیت ایشان در طرح آواز و در ترکیب شعر و موسیقی، بیان مفهومی کلام شعری نبوغ خاصی داشتند.

■ همکاری و ارتباط استاد با نوازندگان به چه صورت بود؟

استاد شجریان رابطه بسیار صمیمانه‌ای با سایر اعضای گروه داشتند، ایشان در همه مراحل کار گروهی مشارکت داشتند، هدلی، همراهی و همفکری‌هایشان در تمام مراحل کار زیانزد همه همکاران شان است.

■ به نظر شما چرا شیوه آوازی استاد شجریان همچنان مورد توجه هنرجویان و دوستداران موسیقی است و برابین سبک فعالیت می‌کنند؟

استاد شجریان علاوه بر دانش جامع موسیقی آوازی، از خلاقیت و فهم بسیار بالایی در زمینه آواز و همچنین در زمینه شعر فارسی برخوردار بودند. به‌نظر من این توانایی‌ها می‌تواند برای هر شنونده و به‌طور خاص برای هنرمندانی در رشته آواز مورد توجه باشد.

■ از دهه پنجاه تا امروز آیا در تصنیف‌سازی و آواز خوانی تغییراتی ایجاد شده است؟

بله. از دهه چهل و پنجاه ساخت تصانیف دچار تغییراتی شده‌اند. این تغییرات شامل انتخاب اشعار متفاوت نسبت به گذشته می‌شود، همچنین در انتخاب ریتم و سازبندی همه این تغییرات مشهود است، در آواز نیز با توجه به ذوق و سلیقه خواننده شاهد تفاوت‌هایی با قبل هستیم.

■ یعنی موسیقی و شعر تحت تأثیر چه عواملی قرار گرفته؟

شرایط زندگی اجتماعی امروز ما بسیار متفاوت با دهه ۴۰-۵۰ است و بر این اساس موسیقیدان و آهنگساز که در شرایط فعلی زندگی می‌کند تحت تأثیر مسائل زیستی و اجتماعی همین دوره قرار می‌گیرد و در حقیقت کاری که ساخته می‌شود بازتابی

از زندگی و جامعه پیرامون آن موسیقیدان است و به همین دلیل ریتم متفاوت زندگی، بی تأثیر در هنر و موسیقی ما نبوده و اشعاری هم که استفاده می‌شود نیز مربوط به مسائل اجتماعی و حال اکنون است و طبیعتاً از اشعار شعرای معاصر بهره می‌برند به این دلیل که بازتاب دهنده مسائل اجتماعی اکنون ما است.

■ آیا تصانیف و سبک و شیوه آواز خوانی باحتی نوازندگی آن دوران برای نسل امروز مورد توجه است و الگوبرداری می‌کنند؟

به‌نظر نمی‌رسد که نسل جوان امروزی از آثار موسیقی دهه ۴۰ الگوبرداری کند، به‌نظرم این نسل خیلی با موسیقی آن دوران ارتباط برقرار نمی‌کند.

■ یعنی تاریخ مصرف آن گذشته؟

اصولاً در هنر و کار هنری تاریخ مصرف تعریفی ندارد و این نگاه درستی نیست به این دلیل که هر نوع موسیقی در زمان خودش ارزش و پتانسیل خاص خود را داشته و در فرهنگ ما تأثیرگذار بوده است. معتقدم اگر هر موزیسینی بخواد کار اصیل و با هویت تولید کند می‌بایست تاریخ موسیقی گذشته خود را بداند و نسبت به آن آگاه باشد و با بهره گرفتن از آنها حرف دل خود را با زمان امروز بیان کند.

■ نوگرایی در موسیقی ایرانی چه در بخش ساز و چه در بخش آواز چقدر مورد توجه شما است؟

نوگرایی از نگاه من مبتنی بر اصالت و هویت است و آنچه که فاقد هویت است، فاقد تأثیر دراز مدت هم خواهد بود هر چند حتی، در اجرا مبتنی بر مهارت باشد.

■ موضوع آهنگسازی و بداهه نوازی از نکات مهم موسیقی ایرانی است آنجا که با پیشنهاد استادانی چون حسین علیزاده این بخش به‌جشنواره موسیقی جوان هم افزوده شده. دیدگاه شما نسبت به این موضوع چیست؟

نظر من کاملاً مثبت است، موضوع آهنگسازی موضوعی است که باید به آن بسیار توجه شود از این رو شرکت در جشنواره‌ها اگر به‌منظور رشد و بالندگی در این رشته باشد بسیار مفید خواهد بود.

■ رسانه ملی ایران در معرفی موسیقی خوب چه نقش اثرگذاری می‌تواند داشته باشد؟

تجربه برخورداری از رسانه ملی که در برگیرنده همه سلاقی و نظرات بوده و همچنین محلی برای تبادل فرهنگ‌ها را هرگز نداشته‌ام، ولی اگر روزی چنین باشد، رسانه ملی می‌تواند بیشترین نقش را در تجلی فرهنگ‌ها، رشد و بالندگی جوانان و حفظ میراث فرهنگی گذشته داشته باشد.

■ کمی هم در خصوص شرایط امروز موسیقی ایران بگویید چه دوران با بحرانی را طی می‌کند. موسیقی ما امروز در بحران است، موسیقی به‌عنوان بخش پر رنگی از فرهنگ جامعه از شرایط اجتماعی تأثیر می‌پذیرد و متقابلاً بر مخاطب خویش تأثیر می‌گذارد، جامعه‌ای که دچار مشکلات اقتصادی، اجتماعی، تبعیض و نابرابری است قطعاً موسیقی و اهالی موسیقی را نیز بی‌نصيب نمی‌گذارد.

■ آیا تصمیم به برگزاری کنسرت با کلام یا بی‌کلام در ایران دارید؟

همیشه بهترین شنونده و مخاطب را در ایران داشته‌ام، برگزاری کنسرت با کلام و بی‌کلام در ایران آرزوی قلبی هر موزیسین ایرانی است و نور امید که هرگز در دلمان خاموش نمی‌شود، با آرزوی روزهای بهتر، روزهای بدون ویروس و ایجاد شرایطی مناسب برای مردم که بتوانند در کنسرت‌های دلخواه شان شرکت کنند.